

ETO és tárgyszó: ellentét helyett együttműködést!

Haladás „megtagadás” nélkül

Talán sikerül átlépni azt a pontot az osztályozással foglalkozó szakemberek körein belül végre, hogy miért is nem jó az ETO?

Széles az ellenzők tábora, ám még tágabb a pártolóké. Lehet-e elvetni vagy fejlesztését elhanyagolva halálra ítélni olyan munkaeszközt, amelyet nagy könyvtárak tekintélyes gyűjteményeiben egyaránt használnak az információk rendszerezésére és visszakeresésére is? Amelynek kezelésében magas szintű szakmai gyakorlatot, tudást tudunk kialakítani (oktatással, elméleti szakirodalommal, továbbképzéssel) és amelynek fejlesztésében, gondozásában és alkalmazásában igazán hoztuk az annyit emlegetett európai színvonalat?

Érdemes-e úgy változtatnunk, hogy nem építkezünk a meglévő alapokra? Talán már a könyvtárakban is szakítanunk kellene azzal a szemlélettel, amely teljesen elveti, lezárja a régit, és az új rendszer a folyamatos, szakaszos bevezetés helyett élesben működik az átváltás pillanatától.

A fejlesztésnél mindig alapvető lépés a meglévő elemzése, annak áttekintése: mit érdemes felhasználni a régiből, mennyire gazdaságos az új bevezetése, hoz-e annyi eredményt az új, hogy a régit elvethetjük? Van-e annyi tapasztalat, szakmai tudás, kitartás, munkaerő, hogy a tervezett fejlesztést be is tudjuk fejteni?

Számításba kell azt is venni, hogy az új bevezetésénél az átmeneti időszak rengeteg elméleti és gyakorlati munkával jár, és fejlesztési munkálatai aránylag hosszú időre rosszul hatnak a szolgáltatások színvonalára. (Talán azért fordul elő olyan gyakran, hogy a fejlesztést végző munkatársak a mindenkit próbára tevő átmeneti időszak után nem élvezik, vagy nem élvezhetik már munkájuk gyümölcsét.)

Vannak könyvtárak és könyvtárosok (hazánkban és külföldön is), akik az „ETO vagy tárgyszó” kérdés eldöntése helyett párhuzamosan fejlesztenek: tárgyszavaik ill. tezauruszuk kialakításánál felhasználják az ETO szókészletét, rokonsági kapcsolatait, hierarchiáját, megtartva-megőrizve azt, ami számukra még használható, illetve működésben tartva azokat a jelzeteket, ahol nincs lehetőség vagy szükség a változtatásra.

A két megoldás párhuzamos használatával mód nyílik az összehasonlító elemzésre, illetve arra is, hogy a tárgyszavazásra való áttérés a legkisebb megrázkódtatással járjon. (Ld. ÁTE Könyvtár, ill. a szegedi JATE Központi Könyvtár gyakorlatát.)

Az OSZK Szakozó osztálya a DOBIS/LIBIS programrendszerben együtt alkalmazza az ETO jelzeteit (a 13.3-as korrekciók szintjén) a jelzetek természetes nyelvi megfelelőivel. Az index tehát szótárként is szolgál, amely megmondja, hogy az ETO-számhoz milyen tárgyszó tartozik és viszont. A jelzetek és tárgyszavak permutálva vannak, így egyedi fogalmak: a tárgyszólánc tagjai és az egyes alosztások is kereshetőek a rendszerben.

1. ábra: a DOBIS/LIBIS adatbázis ETO/tárgyszó indexének részlete

```

03/22/1993 09:17:14 *****
Keresés
Osztályozási jelzetek

1          330.341.1: 338 (439) "199"; 061.5 (439) "1991"
2          338.23: 330.341.42 struktúrapolitika
3 / .3: 338.23: 330.341.42 (439 -2 Rudabánya)
4          330.341.424 iparosítás
5          ----- 330.342.146 jöletti állam_gazdasága ----- 0
6          330.342.146 szociális piacgazdaság
7          330.342.146 (430.1) "199"
8          330.85 eletszinvonál
9          330.812.3
10         ----- 330.821 klasszikus_iskola_gazdasági_elmélet ----- 0
11         330.821 liberalizmus_gazdasági_elmélet
12         330.85 marxista leninista_közgazdaságtan
13         330.85
14         330.875.24 pápai enciklika_közgazdaságtan 0

Írja be a megfelelő sor sorszámát vagy a megfelelő parancs kódját, majd ENTER

k keresés e előre
u új index h hátra g keresés+mentés
    
```

```

03/22/1993 09:19:32 *****
Keresés
Osztályozási jelzetek

1 / 35:677 (439 -2 újfehértó) "1961/1991" (058)
2          908.439 -2 Vác
3 / 061.5 (439 -2 Vác) "1926/1980"
4          72 (439 -2 Vác) (036)
5          -----943.9 -2 Városlőd
6 / 45.11) (439 -2 Városlőd)
7          914.5 -2 Venezia (036)
8          943.9 -2 Vértesacsa
9 / (=30) (439 -2 Vértesacsa)
10 / 45.11) (439 -2 Vértesacsa)
11         338.2 (439 -2 Veszprém) "199"
12         352 (439 -2 Veszprém) "199"
13         792 (439 -2 Veszprém) "1991" (093)
14         943.9 -2 Veszény

Írja be a megfelelő sor sorszámát vagy a megfelelő parancs kódját, majd ENTER

k keresés e előre
u új index h hátra v vég g keresés+mentés
    
```

A külföldi példák közül megemlíthetnénk pl. az ETHICS/ETH Library Information Control System – Zürich/online rendszerét, ahol a keresés ETO-számok és tárgyszavak alapján egyaránt lehetséges. A tárgyszónál megjeleníthető a kifejezés rokoni-hierarchiai kapcsolatrendszere az ETO-számokkal és az utalásokkal együtt.

2. ábra az ETHICS adatbázis indexének részlete

ETHICS ABFR	SABF SYST	BS1080	K002 25.08.87 09141
SCHLUESSEL: 504.73.05*1		SYSTEMATISCHES SACHREGISTER	REGISTERSPRACHE: D
1	504.73.05*1	WALDSTÖRENEN (UMWELTGEFAHRDUNG)	Q
2	504.74.052	UMWELTGEFAHRDUNG/GEFAHRDUNG UND AUSROTTUNG VON TIEREN	Q
3	504.75.05	UMWELTBELASTUNG/AUSWIRKUNG AUF DEN MENSCHEN	Q
4	504.75.05*1	SCHADSTOFFE/BELASTUNG DES MENSCHEN (UMWELTBELASTUNG)	Q
5	504.75.06	UMWELTBELASTUNG/SCHUTZMASSNAHMEN FUER MENSCHEN	Q
6	504.75.06*1	M	
	MATHEMATIK	UMWELTKREIDIZEN	Q
7	51	MATHEMATIK	Q
8	51-051	MATHEMATIKER	
9	51-055.2	MATHEMATIKERIN	
10	51-7	MATHEMATIK/ANWENDUNG IN ANDEREN WISSENSCHAFTEN	Q
		M	
← AUSWAHL			
PF: 1=HILFE 2=BLATTNUM 3=LISTENANFANG 5=ZEILE 6=FRAGE AENDERN 7=NEUE FRAGE 9=BER 10=UNG 11=SYST 12=WORT			

Abb. 1. Registersprache D = Deutsch; Q = Verweisungen („Querweisungen“) sind vorhanden.

Előnyök, hátrányok: örökzöld vitaforrás

Az osztályozási problémákat áttekintve bizonyos, hogy vannak, akik az ETO-t nem szeretik. Hierarchikus felépítését, tudományrendszerezését elavultnak, használatát nehéznek, a felhasználók számára felfoghatatlannak tekintik. (De nincs is közreadható felhasználói útmutató!)

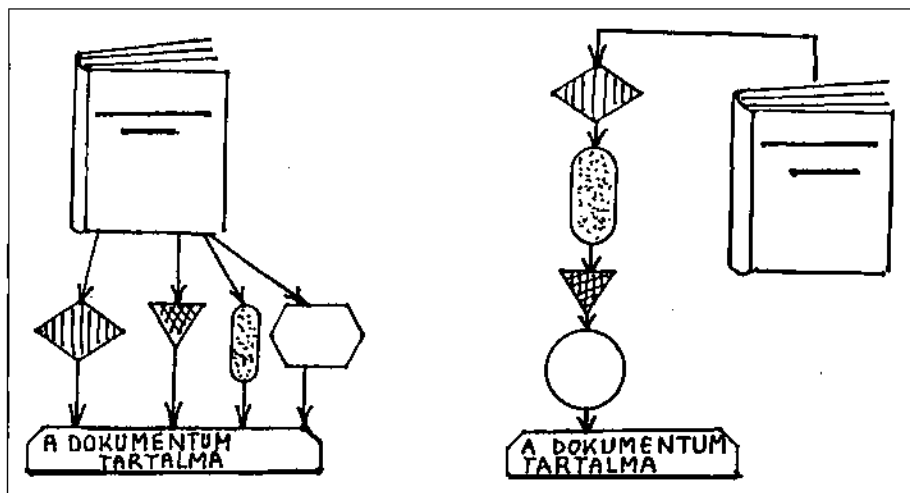
Tárgyszavazni mindenki tud – gondolják sokan, hiszen egész életünk során fogalmi osztályozást végzünk: tárgyakat, dolgokat osztályokba sorolunk. Csak könnyebb kevésbé elvont kifejezésekkel dolgozni, mint számokkal?

Az ETO-t tanulni kell, táblázatok, jelzetalkotási szabályok, sorrend stb. kötelezi az alkalmazót, ráadásul a tévedés gyorsan tetten érhető. A tárgyszavaknál lehet fogalmi vitákat rendezni, a tévedés nem mindig egyértelmű stb.

Lehet és szokás is vitatkozni, azonban a két megoldás szerintem nem hasonlítható, mert más és más oldalról közelítik meg a dolgokat, más előnyökkel és hátrányokkal járnak, vagyis nem pótolják, hanem kiegészítik egymást.

3. ábra
tárgyszavak

jelzetek

egyedi megközelítés

egyenrangú kifejezések:

a dokumentum összetevőit adják, a dokumentumra vonatkoztatva nem tükrözik a kifejezések közti viszonyt (kivéve pl. a PRECIS).

Bonyolult, néha lehetetlen az általános ismeretek visszakeresése

általános megközelítés

a jelzetek a dokumentum összetevőinek kapcsolatát is adják (mondat vagy metszet)

nehézséges az egyedi fogalmak szerinti keresés

A változások mindkét típusú rendszer folyamatos karbantartását igénylik: mindkettő elavultnak tekinthető a megszületés pillanatában. A kérdés az, hogyan lehet korszerűsíteni? Mennyiben érinti a rendszer egészét az újítás?

Könnyebb új tárgyszót helyezni a rendszerbe az alacsonyabb hierarchiaszint és a tetszőlegesen tág határok miatt, de főleg azért, mert a nyelvi elszigeteltség miatt alacsony szintű a kontroll, nincsenek olyan szigorú nemzetközi előírások, amelyek viszont az ETO-nál a számunkra oly fontos előnyét is biztosítják: a határok és nyelvi korlátok nélküli érvényességét és cserélhetőségét.

ETO és számítógép: elavulás helyett föllendülés

A számítógépes rendszerek bevezetésével kitágultak az alkalmazási lehetőségek, és eltűnt néhány nevezetes korlát: többé már nem kell lineáris rendszerként kezelnünk; az alsztások, szakcsoportok szétválaszthatók, permutálhatók, csontkolthatók, fazettás osztályozási rendszerként használhatók; online keresésnél a hierarchiában a fel- és leszállás megoldható, definiálni lehet a jelzet természetes nyelvű nevét; a változások esetén könnyen megoldható a régi és új jelzet közti mozgás, utalás; a felhasználóknak olyan segédlet építhető be a rendszerbe, amely adott viszonyok között a legalkalmasabb.

Megszűnt tehát egyik fő vitatémánk: az „ETO vagy tárgyszó”, mert nincs akadálya a kettő együttes használatának sem, és annak sem, hogy egyik képviselje az általános szintet, másik az egyedi megközelítést, mint ahogyan sok külföldi számítógépes rendszernél tapasztalható. ETO-számokhoz kiegészítésként szakkifejezéseket csatolhatunk, saját jelzeteket kapcsolhatunk csillaggal elválasztva az érintetlenül hagyott – ám szűknek bizonyult ETO jelzethez.

Miért érezzük mégis úgy, hogy a problémák nem csökkennek, hanem szaporodnak?

1. Az ETO túri legkevésbé az egyedi fejlesztéseket – és nemcsak azért, mert a helyi változatok épp a nemzetköziséget, a nyelvektől való viszonylagos függetlenségét veszélyeztetik (és tiltják is a szabályok), az együttműködés kialakítása a napi munka gyakorlatában nehézkes – ebben talán az elektromos postaláda segíteni fog.

2. A változást a számítógépes rendszerek elterjedése okozza:

a) az adatcsere lehetősége igényli az egyértelműséget, szabályozottságot, a közös fejlesztéseket, az esetleges alkalmazások kiküszöbölését hazai és nemzetközi vonatkozásban is;

b) a tárgyszavak, illetve a tezauszok fejlesztése sokkal lassabban halad, mint amennyire szükséges lenne, és szakmai berkekben legalább akkora vitát kavarhat, mint az ETO. Sőt nagyobb, mert a számítógépes rendszerek segítségével nagy nyilvánosságot kap feldolgozó munkánk, és kiválthatja az ellátott szakterület szakembereinek vitakészségét is – főleg akkor, ha ők maguk sem tudnak egyezsége jutni a terminológiában.

3. A fogalmak nyelvi elemzése, fordítása, a rendszerben való elhelyezése is erőteljesebb együttműködést kíván tőlünk az adatcsere lehetősége és követelménye következtében.

Hogyan tovább?

Az MKE Műszaki szekció Gépesítési és osztályozási csoportja a szakmai közvélemény igényének megfelelően az elmúlt két évben az ETO-kérdésével való foglalkozást tartotta egyik legfontosabb céljának, ugyanis az ETO fejlesztésének, gondozásának kérdésében átmeneti tanácsstalanság és bizonytalanság jellemezte a hazai és a nemzetközi szakmai közéletet: a FID átadta az ún. UDC Consortiumnak az ETO-ügyeket, a hazai kiadások pedig megfelelő számú megrendelés hiányában, anyagi és szervezeti okok miatt megrekedtek.

A szakértők és a kollégák, intézményvezetők egy része véleményt nyilvánított annak érdekében, hogy a továbblépés feltétlenül szükséges. De hogyan? Ezt kellene közösen, az érdekeket és a lehetőségeket egyeztetve kialakítani.

Addig, amíg a Consortium céljairól, működéséről, a csatlakozás feltételeiről, illetve hazai lehetőségeiről nincs elegendő információnk, illetve koncepciónk (némi értesülésünk már van *Szántó Péter* és *Babiczy Béla* levelezésének köszönhetően). A következő tennivalók sürgetése vetődött fel az osztályozási csoport találkozóin:

1. Hazai alkalmazások vizsgálata lehetőleg szakterületenként (más hogyan csinálja?). Ennek jegyében *Vajda Erik* tartott tájékoztatót: *Az ETO szerinti információkeresés lehetőségei az online számítógépes rendszerekben* címmel, márciusban a művészeti szakterület számítógépes rendszerével ismerkedtünk, a következőkben pedig a művészeti szakterület osztályozási problémáit tekintjük át – az ETO-használat vizsgálatával együtt.

2. Együttműködés a hazai ETO-gondozás, fejlesztés támogatása érdekében, folyamatos információcsere biztosítása. Gyakorlati segítség megszervezése a számítógépes megoldásokkal kapcsolatban, oktatás és továbbképzés (utóbbiról *Mártyán Gyula* fejtette ki részletesebben véleményét) egymásra épülő rendszernek kimunkálása.

3. Az UDC Consortiumhoz való csatlakozás módjának és feltételeinek kidolgozása.

Hazai helyzetkép

Hazánk az elmúlt évekig megtartotta a nemzetközi színvonalhoz való szoros kapcsolódást, jelenleg azonban az ETO fejlesztésének ügye stagnál, az OMIKK és a Magyar Szabványügyi Hivatal főleg anyagi problémák miatt szünetelteti az ETO kiadásokat, egyes szakterületek fejlesztése lemaradt, illetve nem került kiadásra (pl. kéziratban van), némely esetben már időközben elavult szakterületeket publikáltunk a lassú átfutási idő miatt stb.

Az ETO rövidített kiadása 1991-ben jelent meg (az OMIKK és az OSZK kiadásában) az Ext. Corr. 13.3 érvényességgel (index-kötet 1992-ben). Magas színvonalát igazolja, hogy az UDC Consortium fel fogja használni a CD ROM fejlesztésű középkiadás kb. 60 000 tételes Master Reference File kialakításához (a japán, a francia és a szerb-horvát középkiadásokkal együtt.)

Az OMIKK az Ext. Corr. magyar fordítását a 13.3-as jegyzék megjelenését

követően megszüntette, a 14.1 nyomdakész állapotban lévő kiegészítésre már nem érkezett kellő számú megrendelés.

A teljes kiadások közül számos kötet nem éri el az 1991-es rövidített kiadás érvényességi szintjét.

A vallás (2) szak 4 éve elkészült, de 200 előfizető számára nem volt gazdaságos megjelentetni (ma már elavult, mert fejlesztett változata 1992-ben megjelent a 14.2 EC-ben), az orvostudomány (61) szakterületre szintén nem volt elegendő előfizető (5).

A vázolt helyzettel kapcsolatban számos kérdés merült fel: 1. Minden szakterületen megelégedhetünk-e a középkiadással? 2. A már elkészült és kéziratban meglévő fejlesztéseket lehet-e valamilyen formában közkinccsé tenni? 3. Ha szabványként lehetetlen a megjelenés, van-e más megoldás?

Nemzetközi együttműködés: UDC Consortium

A kérdés nemzetközi oldalát tekintve nehezítették az egységes álláspont és tervezés kialakítását a FID-ben történt változások is: említettük már, hogy egy alapítványként működő nonprofit szervezet, az UDC Consortium vette át az ETO gondozását a copyright jogokkal együtt, 1992-től.

Ennek következtében az egységes hazai gondozás mellett a nemzetközi szervezethez való kapcsolódás lehetősége is megoldásra vár.

1992 őszén az UDC Consortium tájékoztatót küldött alapelveiről, működéséről, a csatlakozás feltételeiről egy kérdőívvel együtt, amelynek megválaszolásához számos felelős döntés hiányzik jelenleg. A számunkra magas árak miatt találni kell valamilyen áthidaló megoldást, amelynek segítségével valamilyen kapcsolódás fenntartható.

Az osztályozási csoport az MKE Elnökségének tagjaitól bátorítást kapott arra, hogy a Consortiummal való kapcsolat kérdésében keressék a megoldás lehetőségeit az ETO hazai gondozásának problémáival párhuzamosan.

Tovább lépés országos szintű összefogással. A Gépesítési és osztályozási csoport találkozójának tapasztalatait összegezve megállapítható, hogy az ETO használati igénylik az egységes elvek alapján történő fejlesztést és a nemzetközi rendszerekhez való kapcsolódást, mivel az ETO a legkevésbé alkalmas egyéni, elszigetelt fejlesztésekre. Korszerűsítését, harmonikus fejlesztését, illetve ennek összefogását a könyvtárak joggal várják a szakmai szervektől, illetve a vezető nagy könyvtáraktól, elsősorban az OSZK-tól. Az elemzések során nyilvánvalóvá vált, hogy a kérdés eredményes kezelése jelen pillanatban már meghaladja az osztályozási csoport kompetenciáját, mert társadalmi, szakmai szervezetek keretét adhatnak vélemények, problémák felvetésére, de a vágyak és igények kinyilvánításánál, rendszerezésénél, a szakmai közvélemény szondázásánál több kell: *döntési felelősséggel rendelkező szakértők és intézmények összefogása szükséges a koncepció kialakításához és a feltételek biztosításához.*

Elsőként az országos Széchényi Könyvtár álláspontját kértük. Az 1993. február 24-én megtartott szakértői értekezleten, amely *Poprády Géza* főigazgató-helyettes elnökletével zajlott, egyetértés született abban, hogy az OSZK-nak vezető szerepet kell vállalnia mind a hazai ETO-gondozás, mind a nemzetközi szervezethez való kapcsolódás kérdésében – a megfelelő intézmények és szakemberek támogatása, valamint anyagi háttér biztosítása függvényében.

A Magyar Könyvtárosok Egyesülete Elnöksége meghallgatta az osztályozási csoport vezetőjének beszámolóját az ETO gondozásával kapcsolatos kérdésekről, és felkérte, hogy készítsen előterjesztést a felmerült szakmai problémák

megoldására. Az Elnökség megvitatná az előterjesztést, hogy egy *országos konferenciát* hívna össze annak érdekében, hogy a meghívott könyvtárak véleménye alapján javaslatot tegyen a főhatóságoknak.

A konferenciának a következő kérdésekre kell majd választ adnia!

Létre lehet-e hozni egy hazai könyvtárközi társulást (Konzorciumot) az ETO hazai kérdéseinek gondozására? Működhetne-e egy iroda a fejlesztések összefogása és megvalósítása érdekében (pl. az OSZK szakozó osztályához kapcsolva, együttműködve az OSZK KMK-val?)

Milyen esélye van az ETO és tárgyszóindexe gépi adatbázisban való rögzítésének, a változások kumulációjának és esetleg lemezen történő terjesztésének? DOBIS/LIBIS-ben tárolt OSZK állomány indexét fel tudjuk-e használni oktató-, illetve mintalemeznek?

Hajlandóak-e a vezető magyar könyvtárak áldozni erre a célra? Tudunk-e létrehozni egy olyan közös alapot, amelyből a fejlesztések megvalósíthatóak és a résztvevők a vállalt terhek arányában részesülhetnek?

Vannak-e olyan szakembereink, akik közös célért együtt tudnak működni, ha ezért megfelelő juttatást kapnak, és van-e olyan szakember, aki ezt a tevékenységet hajlandó és képes irányítani?

Meg tudjuk-e nyerni a minisztériumot és az OMFB-t a fejlesztések támogatására?

*

Minden attól függ, mit kívánnak a könyvtárak, mit tudnak és akarnak támogatni az intézményvezetők és fenntartók. Milyen együttműködést tartanának eredményesnek, milyen szakmai műhelyek hajlandóak a közös erőfeszítésre, hányan és mennyit tudnak és akarnak áldozni közös ügyeinkért. A kérdés nyitott, a válasz remélhetőleg rajtunk múlik.

Horváth Zoltánné

Előkészületek az MSZ 3424–1 Bibliográfiai leírás. Könyvek c. szabvány revíziós munkálataira

A Magyar Könyvtári és Dokumentációs Szabványosítási Műszaki Bizottságnak az 1993. február 9-én, a Magyar Szabványügyi Hivatalban megtartott ülésén elfogadott döntés alapján 1993-ban megkezdődnek az MSZ 3424–1 szabvány korszerűsítésének munkálatai.

Annak érdekében, hogy a korszerűsítés során a szabványjavaslat előterjesztője és a szakértők figyelembe tudják venni a szabvány alkalmazása során eddig felhalmozódott tapasztalatokat, és az egyes előírásokkal kapcsolatos észrevételeket, javaslatokat – hiszen az köztudott, hogy a szabvány teljesen új elveket, új gyakorlatot vezetett be 1978-ban – a következő felhívással fordulunk a magyar könyvtári közösséghez.

Másfél évtizeddel ezelőtt jelent meg az MSZ 3424–1 „Bibliográfiai leírás. Könyvek” c. szabvány. Az azóta eltelt időszakban a szabvány gyakorlati alkal-

mazásával kapcsolatosan sok tapasztalat halmozódott fel. A számítógépes technika katalógus, illetve bibliográfiai célú felhasználása, a leírások könyvtárak közötti cseréje, idegen műhelyekben készült feldolgozások átvétele utópiából napi valósággá vált. Végül: az IFLA keretében elkészült a hazai szabályozás alapjául szolgáló ISBD/M javított új változata. Így aktuálissá vált a magyar szabvány átdolgozása, megújítása is.

E revízió keretében – a szabvány lényegi rendelkezéseinek érintetlenül hagyása mellett – célunk a részrendelkezések pontosítása, szükség szerinti kiegészítése, a szabályzat áttekinthetőségének javítása, az önismétlő részek elhagyása.

Munkánkban az ISBD/M új kiadása mellett főképp a hazai könyvtárak gyakorlati tapasztalataira, a házi szabályzatokban megfogalmazott módosításokra szeretnénk támaszkodni. Ehhez kérjük a szakma aktív támogatását, elsősorban az alábbi kérdésekre vonatkozóan:

1. A különböző dokumentumtípusok bibliográfiai leírására vonatkozó szabványok közötti ellentmondások, illetve a szabályozás hézagainak megszüntetése;
2. Rugalmasabb alkalmazkodás a számítógépes technika követelményeihez, behatárolt lehetőségeihez;
3. Az elmosódó hatályú és ezért az alkalmazásban bizonytalanságot jelentő szabályok pontosítása;
4. A teljes, egyszerűsített, illetve bővített adattartalmú leírásváltozatok megőrzése mellett, a vagylagos részszabályok megszüntetése, döntés a jobban bevált, illetve elterjedtebb változat javára;
5. A szabályzat lehetőség szerinti tömörítése (például az ISBD/G szerkezetének átvétele);
6. A példaanyag kiegészítése, felfrissítése.

Meggyőződésünk, hogy a revízió akkor lesz eredményes, akkor lesz minden

könyvtár számára hasznos, ha honosítani tudja a könyvtárak katalogizáló munkájában felhalmozódott szellemi tőkét.

Kérjük, tekintsék közügynek ezt a vállalkozást és észrevételeikkel támogassák munkánkat.

Kérjük, hogy észrevételeiket, javaslataikat írásban juttassák el 1993. június 30-ig a következő címre: *Kuruc Imréné Magyar Szabványügyi Hivatal*, 1091 Budapest, Üllői út 25.

Kuruc Imréné

TextLib integrált könyvtári alkalmazási célrendszer

Az InfoKer Számítástechnika Alkalmazási Kiszövetkezet már több éve foglalkozik szöveges adatbáziskezelő programok fejlesztésével. Az első a FullText volt, amelyet 1986-ban fejlesztett ki a kiszövetkezet szöveges adatbázisok létrehozására és lekérdezésére. A FullText továbbfejlesztése volt a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár megbízásából és annak szakmai közreműködésével kifejlesztett TEXTAR szabadszöveges adatbáziskezelő programrendszer, amelynek első verziója 1988 nyarára készült el. Azonban sem a FullText, sem a TEXTAR nem kizárólagosan könyvtári alkalmazásra készült, a velük építhető adatbázisok rugalmas generálhatósága a legkülönbözőbb célokhoz alakítható. A TEXTAR-nak például éppenúgy létezik iktató rendszerként történő alkalmazása, mint acél-, illetve alumíniumipari adatbázishoz vagy akár oral history interjúk nyilvántartására készült adaptációja.

A TEXTAR azonban nagyfokú rugalmassága ellenére alkalmatlan arra, hogy a teljes könyvtári munkafolyamatot az előszerzeményezéstől a katalógusfunkción és a kölcsönzésen keresztül a leltározásig mintegy automatikusan támogassa. A hazai piacon több ilyen program is volt (TINLIB, ALEF, DOBIS LIBIS), azonban két alapvető probléma mutatkozott. Egyrészt az árak a magyar közművelődési könyvtárak számára szinte elérhetetlenek voltak, másrészt nem is feleltek meg a könyvtárak valamennyi igényének, további fejlesztések látszottak volna szükségesnek. Hazai fejlesztésű teljes körű könyvtári program ekkor még nem létezett. A megyei könyvtárak Gazdasági Társulásának (GT) el kellett döntenie, hogy támogatja-e egy olyan hazai fejlesztésű program létrejöttét, amelynek kialakítását lépésről lépésre figyelemmel kísérheti és abban hathatósan részt is vehet, vagy megbíz egy külföldi fejlesztőt, amelynek noha nemzetközileg talán jelentősebb referenciahelyei vannak, de drágább és a speciális igények lényegesen kevésbé érvényesíthetőek. 1991 tavaszán a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár a Budapesti Tanítóképző Főiskola, az Egészségügyi Főiskola, a Külkereskedelmi Főiskola, a KSH, az Államigazgatási Főiskola és az Országgyűlési Könyvtár összefogásával megindult a TextLib program fejlesztése. 1991 decemberében a GT – miután végül is a hazai fejlesztés mellett döntött – szintén csatlakozott a fejlesztéshez, s mint legnagyobb megrendelő, a program kialakításával kapcsolatban újabb igényeket támasztott.

1992 tavaszán szakmai munkabizottságok alakultak a különböző könyvtári tevékenységekkel kapcsolatos elvárások kidolgozására. Ezen bizottságokkal együttműködve fejleszti az InfoKer Számítástechnika Alkalmazási Kiszövetke-

zet a TextLib rendszert. Az eredeti tervek szerint 1992 december végéig kellett volna átadni a kész rendszert, néhány előre nem látott körülmény azonban azt eredményezte, hogy a munkálatok jelenleg a tesztelés stádiumában tartanak. A tesztelésre jelentkezett könyvtárak kéthetes periódusban kapják az újabb verziókat, amelyekkel kapcsolatban jelzik igényeiket és észrevételeiket az InfoKer Kiszövetkezet munkatársainak. Ez a tesztelés várhatóan 1993 május végéig fog tartani.

A TextLib rendszer felépítése és működése

A TextLib integrált könyvtári alkalmazási célrendszer. Feladata az alapvető könyvtári munkafolyamatok támogatása. Alapfilozófiája szerint a könyvtári információs rendszer központi eleme a bibliográfiai tételek adatbázisa, s ezen keresztül valamennyi részrendszer szerves összefüggésben van.

A TextLib adatmodellje a relációs és a hálós szervezésű adatbázis-koncepciók egyfajta egyesítésén alapul. Alapvetően többfile-os felépítésű, ami lehetővé teszi, hogy a különböző típusú információkat tömören és hatékonyan tárolja. A gyors keresési táblázatok, az ún. indexek gyakorlatilag nem korlátozott száma lehetővé teszi, hogy az adatrendszer alkalmas legyen az igen hatékony és sokféle munkafolyamatot támogató feldolgozásra.

A TextLib által támogatott munkafolyamatok felölelik a kínálatkészítéstől a feldolgozáson és kölcsönzésen keresztül a különböző statisztikák készítéséig a könyvtárakban zajló feladatok szinte teljes körét.

A TextLib által támogatott munkafolyamatok

A *kínálatkészítés* mindig kereséssel kezdődik, amelynek során a felhasználó megkísérli megtalálni azt a dokumentumot (egy mű konkrét kiadása), amelynek beszerzését javasolja. Ha a keresés sikertelen, bibliográfiai adatok bevétele következik, amely feltétlenül egy új dokumentum létrehozását jelenti, de lehetséges, hogy mű létrehozása és/vagy módosítása is szükséges. Ha már létezik, illetve létrejött a dokumentumot leíró tétel, amire a beszerzési javaslat vonatkozik, létrejön egy beszerzési tétel, amely nem vonja automatikusan maga után egyedi tétel létrehozását is. Kötelező viszont a beszerzéshez egy új vagy már meglévő listát kapcsolni, amely felsorolja, hogy kinek kell véleményt nyilvánítani a beszerzési javaslattal kapcsolatban. Ezen a listán kell szerepelnie az engedélyező azonosítójának is.

Igényeket csak a kínálatban szereplő dokumentumokra lehet bejelenteni, azaz csak olyanokra, amelyekre beszerzési tétel már létrejött. Az *igénybejelentés*nél ki kell tölteni azt az információt, hogy milyen keret terhére történik a beszerzés. A kerettüllépésre a program figyelmeztet, továbbá lehetőség van a keretek állásának megtekintésére. Természetesen a megrendelés rekord létrejötte még nem jelent megrendelést, csak a megrendelési igény bejelentését. A valóságos megrendelés csak az engedélyezés után jöhet létre.

Az *engedélyezésre* jogosult személy végigvizsgálja azokat a beszerzési igénybejelentéseket, amelyeket minden arra kötelezett munkatárs már látott, megtekinti az adott kínálati tételhez esetlegesen hozzáfűzött megjegyzéseket. Mindezek ismeretében dönt a beszerzés felől, és döntésének megfelelően módosítja az igénylők által bejegyzett darabszámot.

A *megrendelés* során kereséssel a felhasználó kiválasztja azokat a megrendelé-

seket, amelyeket már engedélyeztek és kinyomtathatja a megrendelőleveleket is. Egyidejűleg meg kell határozni a következő reklamációs határidőt is. A lejárt határidejű megrendelések menüpont kiválasztásával sorban leválogathatók, illetve többszempontú keresés is végezhető (pl. csak adott szállítóra vonatkozóan). A kiválasztott tételekre *reklamációs* vagy *lemondó* levelek nyomtathatók és új határidőt kell kijelölni. A már korábban elküldött, de még nem teljesített megrendelésekre az eredeti rendelést pontosító, módosító levél nyomtatható.

Amennyiben a könyv megérkezik, az *érkeztetés* során ki kell alakítani azokat az adatelemeket, amelyek a kölcsönzéshez, illetve a katalógusfunkciók ellátásához szükségesek. A beérkező példányok leltári számot vagy más, a könyvtárban szokásos egyedi azonosítót kapnak, amely választható vagy tetszőleges, még nem szereplő vagy előre definiált szisztematikus eljárással generált azonosító lesz, s ez bejegyzésre kerül a dokumentumhoz tartozó egyedi tételbe. Egyidejűleg a kínálati tételhez tartozó megrendelés törölődik, vagy a megfelelő bejegyzésekkel archiválódik. A rendszer valóságosan létező legkisebb egysége az egyedi tétel, ami mindig egy dokumentum (kötet) egy konkrét példánya. Minden egyedi tétel tehát saját külön egyedi azonosítót kap.

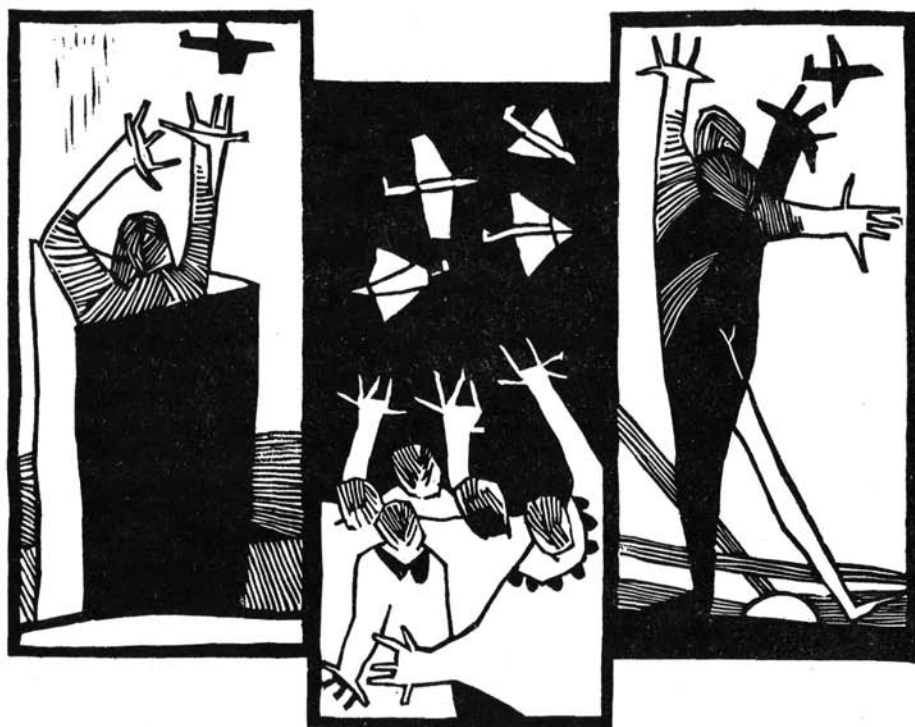
A könyvtárba beérkező időszaki kiadványok két csoportra oszthatók. Az első csoportba tartozókat nem tárolja a könyvtár (pl. napilapok egy része), hanem azok a beérkezésük automatikusan selejtezésre kerülnek, azaz már nem is rendelődik hozzájuk egyedi azonosító, viszont ezeket is ki kell osztani egy, a beszerzéshez kapcsolt lista alapján. Ugyanígy ki kell osztani a második csoportba tartozó időszaki kiadványokat is, de ezek az egyéb dokumentumokhoz hasonlóan egyedi tételt is kapnak.

A megrendelt dokumentumok *elosztása* egyedi dokumentumok esetén a megrendelésben szereplő igénybejelentő, míg időszaki kiadványok esetén a megrendeléshez kapcsolt elosztási lista alapján történik. A rendszer kezeli azt az esetet is, ha a megrendelnél kevesebb számú példány érkezik be. Egyedi dokumentumok esetén az egy beszerzéshez tartozó megrendelések, míg időszaki kiadványok esetén a megrendeléshez kapcsolt lista sorrendje adja meg a kiosztási sorrendet.

Az időszaki kiadványok esetében szükséges bizonyos – a folyóirat típusától függő – időközönként az addig egyedi tételt képviselő folyóirat-példányok egy kötetbe való összekötése. Ekkor az egyedi példányok egyedi tétele csak speciális kezeléssel lesz elérhető, és létrejön egy új egyedi tétel a *tékázott* kötetre. Ez természetesen együtt jár az egyedi folyóirat-példányok lelőhelyi hozzárendelésének megszüntetésével és a tékázott kötet számára az új lelőhely kijelölésével.

Az új dokumentumok részletes *feldolgozása* az érkeztetés után bármikor elvégezhető, akár párhuzamosan a tétel kölcsönzésre való megnyitásával is. A dokumentumok részletes bibliográfiai feldolgozása kétféleképpen végezhető el: az adatok tartalmi feltárása útján való létrehozásával, illetve egy korábbi tartalmi feltárás eredményének felhasználásával – az új monografikus tételhez való esetlegesen módosított hozzárendelésével.

Az új dokumentumok a *raktározás* során kapják meg szokásos és aktuális lelőhelyüket. A szokásos lelőhely – általában a könyvtár raktára – az a tárolóhely, ahol a dokumentumot akkor tárolják, amikor nem kölcsönözték ki. Az aktuális lelőhelye a kölcsönző, amely nem egyéni kölcsönző esetén a könyvtár valamelyik egysége. A lelőhely hozzárendelésével válik a dokumentum kölcsön-

nözhetővé. A raktárból kivételre kerülő dokumentum esetén az egyedi azonosítót és a lelőhely azonosítóját kell közölni a raktárossal ahhoz, hogy a kívánt dokumentumot annak (szokásos) lelőhelyéről kiemelhesse és az igénylőnek átadhassa. A számítógépes nyilvántartás és a tényleges mozzgatás eltérő időszükséglete miatt előfordulhat, hogy a kívánt dokumentum még nincs a szokásos helyén, annak ellenére, hogy a nyilvántartás szerint ott kellene lennie.

A kölcsönzési folyamatok magukba foglalják az olvasók kölcsönzési műveleteit is és a helyben olvasással kapcsolatos tevékenységeit, a könyvtárközi kölcsönzést, valamint a könyvtár saját részlegeinek a dokumentumok feldolgozásával, kezelésével kapcsolatos igényeit is. A TextLib rendszer különösen támogatja a dokumentumok és az olvasók automatikus azonosítását vonalkód felhasználásával. Az automatikus azonosítás minden esetben elvégezhető, amikor egy dokumentum egyedi azonosítójának megadása szükséges.

Új olvasó *beiratkozása* esetén az olvasók közötti kereséssel meg kell győződni arról, hogy még nem szerepel a nyilvántartásban és különösen arról, hogy nincs kizárva a kölcsönzésből. Amennyiben valóban új olvasóról van szó, számára új olvasó rekord készül adatainak egyidejű megadásával, sőt esetleg azonnal tartózkodás is képződik, amennyiben a beiratkozási díjjal adós marad. A rendszer megkülönbözteti az eseti (napi) és az állandó kölcsönzőket. Előbbiek számára név nélküli, többször kiadható napi olvasójegyet, míg utóbbiaknak állandó olvasójegyet kell átadni, illetőleg utóbbi esetben kinyomtatni is. Ugyanezt a

tevékenységet kell elvégezni abban az esetben is, ha egy korábbi olvasó hosszabb idő után újra jelentkezik olvasóként. Ezért meg kell őrizni a már lejárt olvasójeggyel rendelkező olvasókat is. Ilyenkor természetesen mód nyílik a korábbi tartozások átvizsgálására is.

A rendszer lehetőséget biztosít arra, hogy a kölcsönzést végző könyvtáros a lejárt határidejű kölcsönzések áttekintésével *felszólító leveleket* nyomtasson. A rendszer ezzel egyidejűleg egy tartozás tételt hoz létre az előre megállapított, de bármikor módosítható postaköltségek összegével.

A rendszer a szokásos *könyvtári katalógus* funkciókat a szöveges adatbázisokban használatos keresési tevékenységekkel valósítja meg. Ennek során fel lehet használni az összefoglaló, monografikus és analitikus tételekhez kapcsolódó valamennyi ún. indextáblát, amely az előre kiválasztott mezők alapján lehetővé teszi a dokumentumok sokszempontú, gyors megkeresését. A katalógus funkciók bonyolultságuk szerint osztályokba sorolhatók. Más-más keresési algoritmust és stratégiát igényel az olvasó, a kölcsönzést támogató vagy olvasótermi könyvtáros és a tartalmi feldolgozást végző szakember. Ezt a program olyan módon támogatja, hogy az olvasói igények kielégítésére előre megtervezett, de csak bizonyos mezőkre és kapcsolatokra kiterjedő keresési algoritmusokat ajánl fel, míg a feldolgozást végző szakember a keresésben felhasználhatja az adatbázis nyújtotta valamennyi információt és szolgáltatást, amely persze komoly felkészültséget is igényel.

Helyben olvasásra való kölcsönzés során a raktárból kikért tétel nem az olvasóhoz, hanem az olvasóteremhez kerül, s amennyiben a helyben olvasás után tényleges kölcsönzésre is sor kerül, azt a szokásos kölcsönzési folyamatokkal kell lebonyolítani.

Amennyiben egy olvasó vagy valamilyen intézmény egy dokumentumot kölcsönözni kíván, létrejön egy *kölcsönzési tétel*, amely összekapcsolja az olvasót az egyedi tétellel. A kölcsönzés tartalmazza az előírt határidőt is, amelynek lejártával a könyvtáros figyelmeztetést küld. Ennek a folyamatnak a része a raktárból való kikérés és az új aktuális lelőhely hozzárendelése is.

Az olvasó különböző okokból kötelezhető *díjfizetésre* – beiratkozási díj, késedelmi díj, értesítés postaköltsége, egyedi kölcsönzési díj (pl. videokazetta) stb. Szükséges a tartozásoknak külön-külön való nyilvántartása a bizonyíthatóság miatt, de a már kifizetett díjaknak elegendő egy díjtípusonként elkülönülő, az egész könyvtárra (vagy kölcsönző munkahelyre) összesített kimutatás – a könyvtáros elszámoltatása céljából. Amikor egy olvasónak tartozása képződik, létrejön egy tartozás tétel, amely pontosan megadja a tartozás okát, összegét és dátumát. Ha az olvasó egy bizonyos tartozását rendezzi, a tartozás tételt törölni kell és a díjtípusnak megfelelő könyvelési tétel összegét meg kell növelni.

A kölcsönzési idő *hosszabbíthatóságának* állandó feltételeit a rendszer tárolja az egész könyvtárra nézve, ezt felülbírálnak az egyedi tételben leírtak, és dinamikusan módosíthatják az adott egyedi tételre hivatkozó előjegyzések. A kölcsönzött dokumentumok késedelmes visszahozása esetén *késedelmi díj* fizetési kötelezettség keletkezik, amely tartozás tétel létrehozását vonja maga után, ha az olvasó nem tud azonnal fizetni.

Előjegyzés mindig egy keresés után történik. A keresés eredménye egy összefoglaló tétel, egy monografikus tétel, egy analitikus tétel vagy ilyen tételek közül tetszőleges számú. Ez azt jelenti, hogy az előjegyzést az olvasó egyidejűleg bejelenti az általa egy előjegyzési tételben felsorolt valamennyi bibliográfiai tétel, illetve ezek tartalmi feltárás által hozzákapcsolt analóg dokumentumainak pontosan egy példányára. Ezek bármelyike kielégíti az olvasó előjegyzési igényét, tehát ha beérkezik a könyvtárba, az olvasót értesíteni kell arról, hogy a

kért dokumentum a rendelkezésére áll. Az előjegyzés bejelentésekor díjfizetési kötelezettség is képződhet az értesítés postaköltségére vonatkozóan.

Ha egy olvasó idegen könyvtár dokumentumát *könyvtárközi kölcsönzésre* kívánja előjegyeztetni, akkor az illető dokumentum bibliográfiai adatait fel kell venni a saját rendszerbe és egy speciális egyedi tételt is létre kell hozni. Ugyanakkor el kell készíteni a szokásos előjegyzés rekordot, valamint egy megrendelés rekordot, amely tartalmazza az előrelátható beérkezési, illetve reklamálási határidőt is. A dokumentum beérkezése után hasonlóan kell eljárni, mint a saját dokumentumok kölcsönzése során. Ha az olvasó visszahozta a könyvet, annak egyedi tételét megszüntetjük, de a bibliográfiai tétel praktikusán megmarad. A könyvtárközi kölcsönzéssel kapcsolatos díjfizetési kötelezettségek kezelési módja igen hasonló az előjegyzésnél alkalmazottakhoz.

Amennyiben idegen könyvtár könyvtárközi kölcsönzésben dokumentumot igényel, annak kezelismódja megegyezik a saját testületi kölcsönzéssel, azzal a különbséggel, hogy az olvasóknál alkalmazott díjfizetési kötelezettségek itt is fellépnek.

A TextLib az *állomány-ellenőrzésnek* két módszerét támogatja. Az első eljárás az elhelyezés helye szerinti aktuális listák kinyomtatásával lehetővé teszi, hogy a leltározás hagyományos módszerekkel történjék. A másik módszer szerint az állomány-ellenőrzés tetszőleges sorrendben az egyes raktározási tételek egyedi azonosítójának és lelőhely kódjának megadásával történik. A leltározás befejeztével a rendszer felhívja a figyelmet a kölcsönzés-nyilvántartás és az állományfelvétel közötti különbségekre, és egyszerű eljárást kínál a hiányzó dokumentumok selejtezésére, pótlására. Utóbbi esetben természetesen lehetőség van az egyedi tételek automatikus (pl. vonalkóddal történő) azonosítására is.

A *selejtezés* három különböző esetet foglal össze: a dokumentumok elvesztését, az állag romlása vagy egyéb okok miatti selejtezést és az állományfelvétel során mutatkozó hiányok kezelését. Az első esetben az egyéb feladatokon kívül egy kártérítés-fizetési kötelezettség is felmerül, amely tartozás tétel létrehozását is okozhatja. Valamennyi esetben törölni kell az illető dokumentum egyedi tételét, és esetleg gondoskodni kell a kínálati listára történő felvételéről. A második esetben, amikor egy meglévő dokumentum selejtezéséről van szó, hasonló eljárást kell lefolytatni, mint a beszerzés engedélyezésekor. Eszerint felvételre kerül egy selejtezési tétel, amelyhez hozzákapcsolódik azok listája, akiknek nyilatkozni kell arról, hogy hozzájárulnak-e a selejtezéshez és egyidejűleg dönthetnek a beszerzési listára való felkerüléséről is. Ha a listán szereplő valamennyi érdekelt nyilatkozott, illetve a határidő letelt, a selejtezés elvégezhető vagy visszavonható.

A TextLib rendszer kétféle módon támogatja a könyvtári munkában elengedhetetlenül szükséges *statisztikai* feladatok elvégzését. Bizonyos, gyakran szükséges adatokban folyamatosan készít statisztikát. Ilyen például a beiratkozott olvasók száma időszakonként, az adott típusú olvasók által kölcsönzött dokumentumok megoszlása stb. Más, egyedi igényként felmerülő statisztikákat a rendszer hajlékony output szolgáltatásaival lehet megoldani.

A rendszer alkalmazásának feltételei

A TextLib szoftver felhasználói támogatása természetesen nem foglalja magába az alkalmazásba vételhez elengedhetetlenül szükséges munka- és rendszer-szervezési tevékenységeket. Minthogy ez a rendszer az egész könyvtári munkafolyamatot teljes egészében érinti, át kell tekinteni az adott könyvtár esetében

bevezetett technológiát, a jövőben várható fejlesztéseket, meg kell vizsgálni, hogyan adaptálható mindehhez a TextLib rendszer. Ezek a kérdések a terminálok elhelyezésének problémájától a könyvtár raktározási, leltározási, kölcsönzési és szerzeményezési rendszerétől, egészen a különböző munkafolyamatok végzésére jogosultak körének kijelöléséig terjedhetnek. Meg kell határozni továbbá, hogy az egyes munkahelyeken a TextLib mely opcióinak használatát kell biztosítani.

A TextLib alkalmazhatóságának eszközfeltételeit hardver- és szoftver-feltétel-rendszerre oszthatjuk.

Hardverfeltételek

A rendszer egymunkahelyes alkalmazása esetén

– a minimális hardverigény IBM PC kompatibilis személyi számítógép 80286, 80386 vagy 80486 mikroprocesszorral, min. 2 Mbyte memóriával, egy floppy diszk egység, 1 winchester diszk egység min. 80 Mbyte kapacitással, tetszőleges, az IBM által támogatott képernyő-vezérlő és monitor, paralell port és 3 gombos mouse. Tetszőleges típusú, a fenti géppel kompatibilis nyomtató alkalmazása ajánlott;

– az ajánlott hardver IBM PC/AT kompatibilis személyi számítógép 80386 vagy 80486 mikroprocesszorral, 2–4 Mb memóriával, egy floppy diszk egység, 1 winchester diszk egység min. 120 Mb kapacitással, VGA képernyővezérlő és színes monitor, paralell port, 3 gombos mouse, EPSON FX, LQ vagy HP LaserJet II kompatibilis nyomtató alkalmazása javasolt.

A rendszer hálózati alkalmazása esetén

hálózati kiszolgáló (server) egységként

– a minimális hardverigény IBM PC/AT kompatibilis személyi számítógép 80386 vagy 80486 mikroprocesszorral, min. 2 Mb memóriával, 1 winchester diszk egység min. 120 Mb kapacitással, tetszőleges, az IBM által támogatott képernyővezérlő és monitor, paralell port, tetszőleges, a Novell NetWare által támogatott hálózati kártya;

– az ajánlott hardver IBM PC/AT kompatibilis személyi számítógép 80386 vagy 80486 mikroprocesszorral, 4–16 Mb memóriával, 2 db winchester diszk egység, külön vezérlővel, min. 120 Mb kapacitással, max. Mb msec átlagos elérési idővel, Hercules kompatibilis képernyővezérlő és monitor, paralell port.

hálózati munkahely (user) egységként

– a minimális hardverigény IBM PC kompatibilis személyi számítógép 80286, 80386 és 80486 mikroprocesszorral, min. 2 Mbyte memóriával, egy floppy diszk egység, tetszőleges, az IBM által támogatott képernyővezérlő és monitor, paralell port és 3 gombos mouse. Tetszőleges típusú, a fenti géppel kompatibilis nyomtató alkalmazása ajánlott;

– az ajánlott hardver IBM PC/AT kompatibilis személyi számítógép 80386 vagy 80486 mikroprocesszorral, 2–4 Mb memóriával, egy floppy diszk egység, 1 winchester diszk egység min. 40 Mb kapacitással, VGA képernyővezérlő és színes monitor, paralell port, 3 gombos mouse, EPSON FX, LQ vagy HP LaserJet II kompatibilis nyomtató alkalmazása javasolt.

Szoftverfeltételek

MS-DOS 3.3, illetve magasabb verziójú operációs rendszer, vagy fentiekkel kompatibilis termék; MS-Windows 3.0 alkalmazható. Hálózati alkalmazása esetén nem feltétlenül szükséges, de javallott Novell NetWare 2.2, illetve 3.11 hálózati operációs rendszer alkalmazása. Novell használata esetén, amennyiben a hálózati server dedikált módban üzemel, egy további munkaállomás szükséges adatbázis-kiszolgálóként, lehetőleg a hálózati kiszolgálóhoz hasonló hardverkonfigurációban, esetleg winchester tároló nélkül. Novell hálózati szoftver alkalmazása

zása esetén lehetőség van VAX, illetve más, Novell által támogatott miniszámítógép hálózati kiszolgálóként való alkalmazására is.

A TextLib felhasználói felülete

A TextLib menürendszere, ablak- és mezőkezelése lényegében a Windows-hoz hasonló. Menürendszere többszintű, az aktuális menüpont függvényében kerültek kialakításra az ablakmenük, az ablakok belső menüi és a mezők menüi. Akárcsak a Windows, erősen épít az egér által nyújtott szolgáltatásokra, megléte azonban nem alapfeltétel a program működéséhez. Az aktuális ablak mérete változtatható, ideiglenesen bezárható, majd újra kinyitható. A TextLib képernyő-kezelése a Windows-hoz hasonlóan szinte grafikus, sebessége azonban annál lényegesen gyorsabb. Mindazonáltal azok a felhasználók, akik járatosak a Windows használatában, könnyen elfogják sajátítani a TextLib ablakkezelésének technikáját is.

Az InfoKer természetesen az 1992-ben lezajlott nagyszámú TEXTAR tanfolyamhoz hasonlóan, a TextLib bevezetéséhez is megkezdte a különböző szintű felhasználói tanfolyamok szervezését. Ezek a tanfolyamok az igényeknek megfelelően részben a GT, részben az InfoKer, részben pedig megrendelői szervezésben fognak lezajlani, előreláthatóan 1993 második félévétől kezdődően.

A TextLib természetesen alkalmas más típusú és szerkezetű adatbázisok kialakítására is. A programrendszert fejlesztő InfoKer Számítástechnika Alkalmazási Kiszervezet (1088 Budapest, Reviczky u. 3. Tel.: 1384-933/111, 123) készséggel áll minden érdeklődő rendelkezésére, kérés esetén demolemezt is küldünk.

Lux Zoltán

Hungarikakutatás új feltételek között

A hazai és külföldi hungarikumok gyűjtése, feltárása és erre alapozott bibliográfiai információs rendszerek kialakítása a nemzeti könyvtár tradíciókban gyökerező és törvényben előírt feladata.

A külföldi és külföldön fellelhető hungarika dokumentumok és információk feltárásában a korábbi évtizedekben a hazai és külföldi erőfeszítések, különösen a szomszédos országok viszonylatában, többnyire egymástól elszigetelt vállalkozásokként folytak és eszmeileg egészítették ki egymást.

Ma a megváltozott történelmi és politikai viszonyok között megélenkült a határon túli területek aktivitása és új feltételek szerint építhetők ki a

kapcsolatok a hazai és a határon túli hungarikakutatások között. A kapcsolatok szövődnek egy-egy feladat megoldása révén, konkrét munkakapcsolatként, de lehetőség nyílik erre szélesebb körben, különböző fórumokon is. Erre adott lehetőséget 1992 augusztusában a *Magyar Könyvtárosok III. szakmai találkozója* a Magyarok Világszövetsége, az Országos Széchényi Könyvtár, a Magyar Könyvtárosok Egyesülete és a Könyvtári és Informatikai Kamara szervezésében. E konferenciák sorában először vettek részt rajta nagy számban a szomszédos országok magyar könyvtársai, és gondolkodtak együtt a hazai és a nyugati világban élő magyar könyvtárosokkal.

A hungarikakutatás terén számos új információval szolgáltak a határon túli hungarikagyűjtemények értékeiről, állapotáról, feltárási módszeréről. Így hallottunk előadást a marosvásárhelyi Teleki Tékáról (*Deé Nagy Anikó, Spielmann Sebestyén Mihály*), a zilahi volt Wesselényi Kollégium könyvtáráról (*Zaharia Etelka*), a Kolozsvári Egyetemi Könyvtárról (*Ujvári Mária Magdolna*), a romániai magyar sajtót feltáró munkálatokról (*Kuszalik Péter*), Párizs egyik legjelentősebb magyar történelmi gyűjteményéről, amely a Nanterre-i Egyetem kortörténeti gyűjteményének része (*Benezra Sarolta*), az amerikai magyar könyvtári és levéltári gyűjteményekről (*Szilassy Sándor*), a kárpátaljai (*Hadar Piroska*) s a burgenlandi (*Galambos Ferenc*) hungarikatevékenységről. Az eszmecsere során hazai szakemberek tájékoztatást adtak egyes magyarországi hungarikavállalkozásokról: külföldi kéziratok kataszteréről (*Windisch Éva*), a Bibliothéque National hungarikakatalógus munkálatairól (*Nagy Zsoltné*), az OSZK, az Országgyűlési Könyvtár és a Szabó Ervin Könyvtár hungarika ill. hungarika vonatkozású számítógépes adatbázisairól (*Kovács Ilona, Haraszti Pálné, Karbach Erika*).

A határon túli párbeszéd során a hungarikakérdések nemcsak a könyvtárosokat, hanem a tudományos élet szélesebb köreit is foglalkoztatják.

1993. február 11–12-én a *Magyar tudományosság a környező országokban* címmel az MTA Határainkon kívüli Magyar Tudományosságot Koordináló albizottsága (elnök *Juhász Gyula*) szervezésében konferencián vettek részt Budapesten a szomszédos országok tudományos életének képviselői. A konferencia rendkívül érdekes áttekintésre adott lehetőséget. Képet kaphattunk a szomszédos országok magyarsága szellemi életének aktivizálódásáról, feltételeiről, lehetőségeiről, korlátairól, szervezeti kereteiről, s nem utolsósorban temati-

kájáról. Közös céljuk új értelmiségi generációk képzése, és egyenrangú partnerként a Magyarországon folyó kutatásokba való bekapcsolódás. Erdélyből *Jakó Zsigmond*, Szlovákiából *Bauer Győző*, Kárpátaljáról *Soós Kálmán*, a Vajdaságból *Pap György* adott összefoglaló képet.

Valamennyi beszámoló érintette a kutatások bázisát képező *könyvtár, dokumentáció, információ* – kérdését. Mindenütt szerepel a tervekben ezeknek a területeknek a fejlesztése. Egyértelműen kirajzolódott, hogy két területen lenne szükséges és hasznos az együttműködés. Egyrészt a könyvtári infrastruktúra fejlesztése esetén elő kellene segíteni a magyarországi információs szolgáltatás fogadóképességének megteremtését. Másrészt a szomszédos országokban folyó hungarika feltáró munkák tartalmát és módszerét célszerű egyeztetni az e téren Magyarországon folyó munkálatokkal.

A konferencia egyik konklúziójaként határozat született arról, hogy elkészült a közös kutatások tematikája. Reményeink szerint ebben helyet kapnak a *hungarikakutatások*. E hungarikakutatások koordinálásában nagy felelősség hárul az Országos Széchényi Könyvtárra mint nemzeti könyvtárra. E szerep betöltése érdekében folyik az 1970-es években fontos szerepet betöltött Hungarika Bizottság újjáélesztése. A bizottság korábbi működése során kiemelkedő fontosságú volt két dokumentum megalkotása: a „Hungarikum meghatározás” és a múlt és jövő nagyvonalú áttekintése, az ún. hungarika „keretterv”, amely megalapozta és több mint egy évtizede meghatározta a hungarikakutatások menetét. Ma egyre nyilvánvalóbb, hogy az új igények vonatkozásában az új feltételek között szükséges a Hungarika Bizottság munkájának felélesztése, a bizottság funkciójának és a hungarikaprogramnak a kor igényeihez történő igazítása.

Kovács Ilona